

Archeologienota Geel - Gasthuisstraat

Natasja Reyms

Bornem
2023

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bv
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns

All-Archeo bv
Woestijnstraat 45
2880 BORNEM

Wettelijk depot nummer
D/2023/12.807/160

© All-Archeo bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en /of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bv aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek.....	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	9
2.3	Onderzoeksopdracht	10
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	10
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	10
2.3.3	Werkwijze	12
2.4	Assessmentrapport	12
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	12
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	18
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	23
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	25
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	26
3	Samenvatting.....	27
4	Bibliografie	28
4.1	Publicaties	28
4.2	Websites	28
5	Bijlagen	29
5.1	Archeologische periodes	29

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerendergoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2023G39

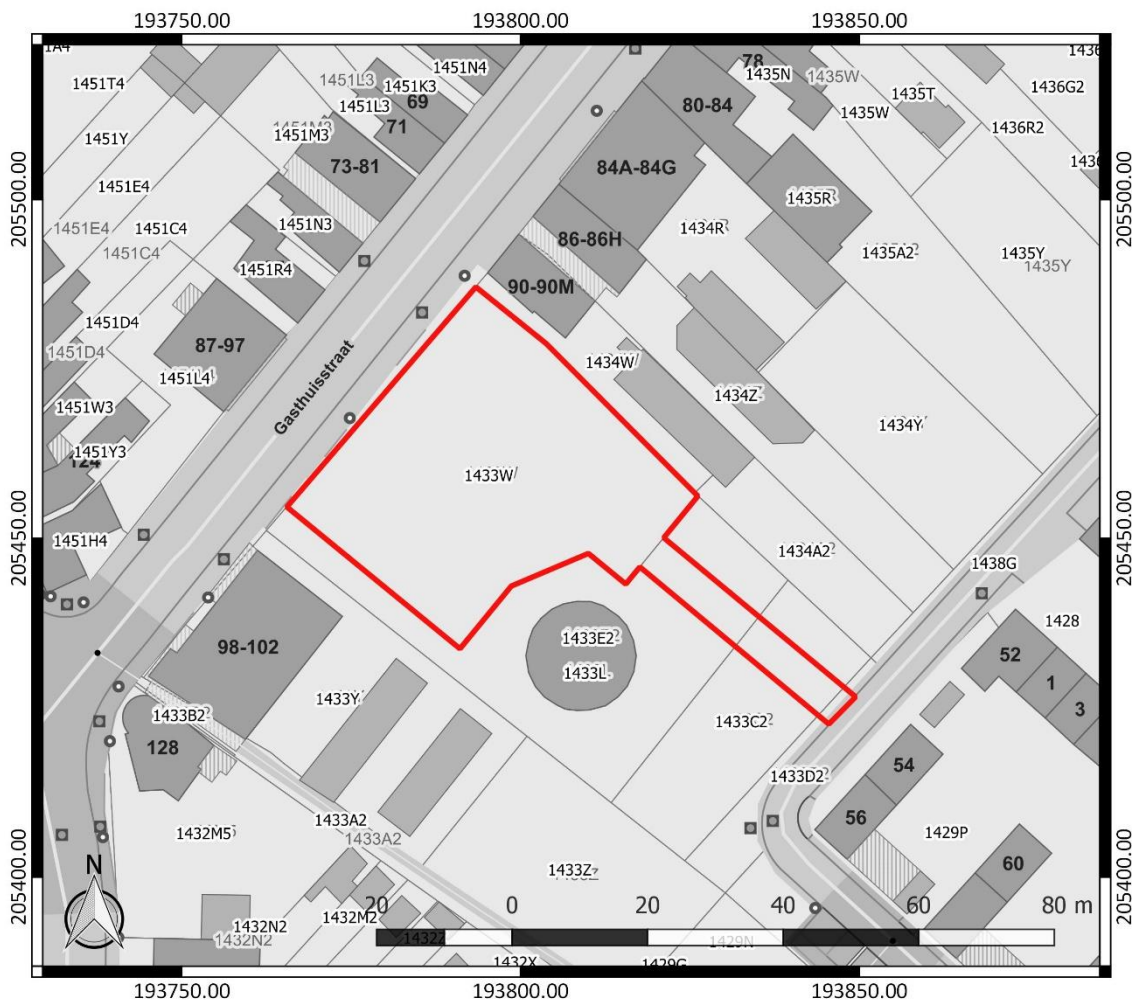
Erkend archeoloog: All-Archeo bv, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): provincie Antwerpen, Geel, Gasthuisstraat, watertoren

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 193765.51, 205422.59
- 193849.46, 205487.11

Kadastraal plan:

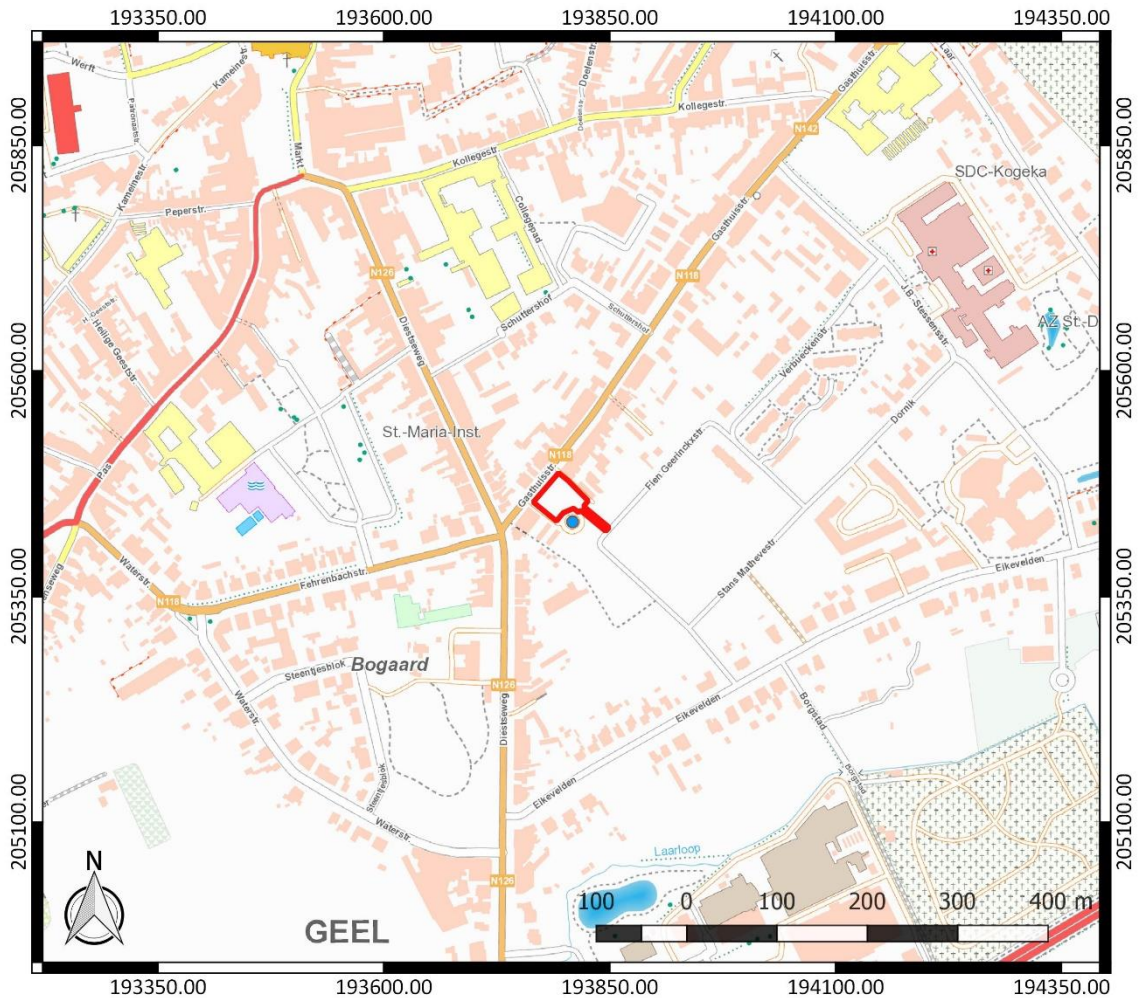

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Geel, Afdeling 1, sectie H, nummers 1433C2, 1433D2, 1433E2, 1433W

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 1837 m²

Topografische kaart:

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 15/05/2023 – 12/07/2023

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, metaaltijden, Romeinse tijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland

Verstoorde zones: bij de sloop van de voormalige bebouwing op het terrein, werd de ondergrond binnen het onderzoeksgebied verregaand verstoord. De verstoring is zo omvangrijk dat we op het terrein geen relevante archeologische resten meer verwachten. Naast de reeds aanwezige verstoring is ook sprake van kabels en leidingen op het terrein, waaronder de waterleiding naar de watertoren die aan het onderzoeksgebied grenst. Het gaat meer bepaald om de hoofd-voedingsleiding en om een overloopleiding naar de riolering. De precieze ligging van deze leidingen is niet bekend omdat ze over privé-gronden lopen.

Figuur 3: Vergravingen ter hoogte van het terrein

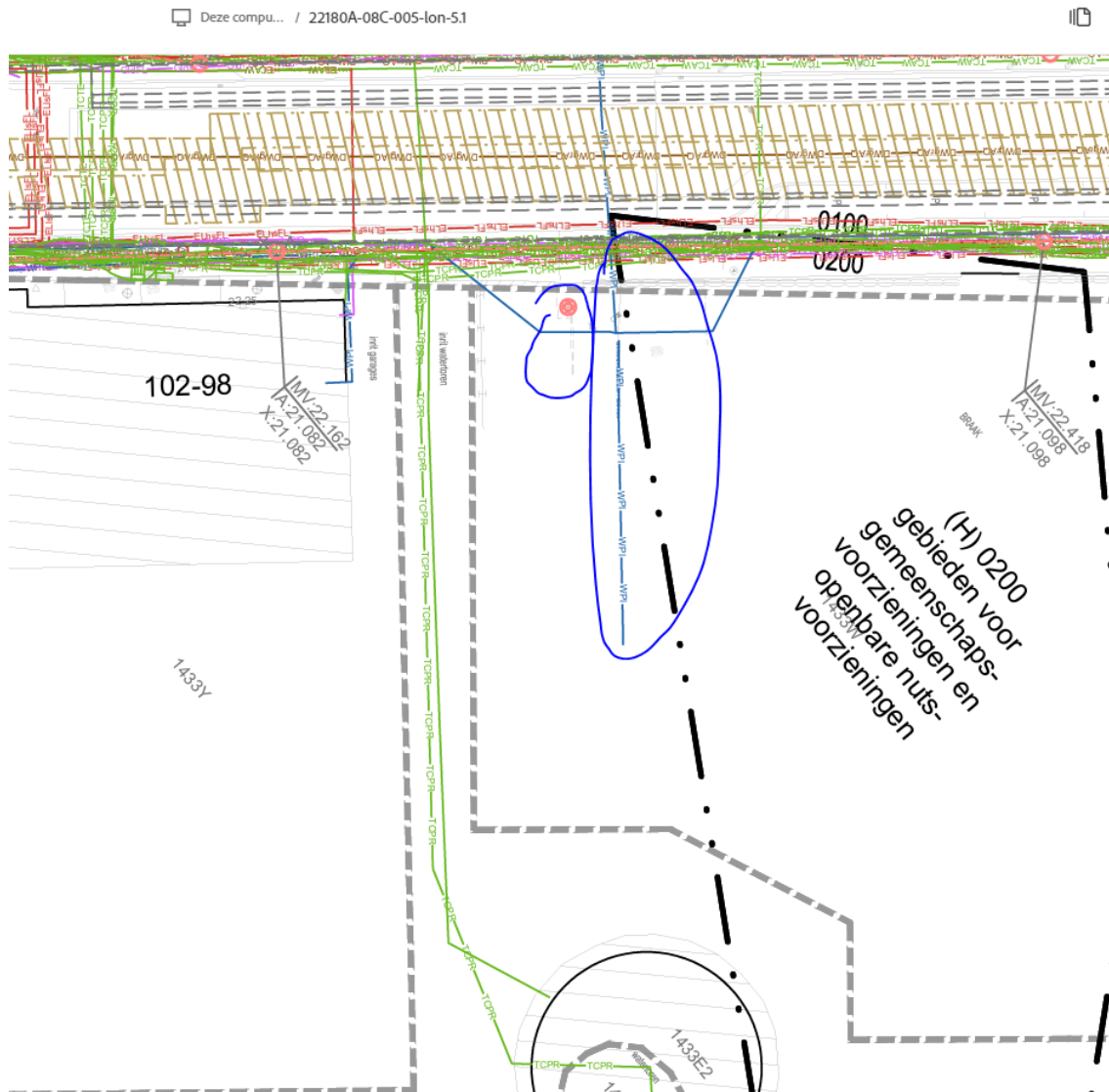
Figuur 4: Vergravingen ter hoogte van het terrein

Figuur 5: Vergravingen ter hoogte van het terrein

Figuur 6: Vergravingen ter hoogte van het terrein

Figuur 7: Aanduiding van kabels/leidingen binnen het onderzoeksgebied

2.2 Archeologische voorkennis

Net ter hoogte van het uiterste zuidoosten van het onderzoeksgebied valt het samen met een CAI-locatie (CAI ID 219113). Hier zijn bij archeologisch vooronderzoek kuilen en paalsporen uit de metaaltijden gevonden en paalkuilen, kuilen en greppels uit de late middeleeuwen (zie ook hoofdstuk 2.4.3).³

Verder werd voor het terrein reeds een archeologienota opgemaakt (ID 26237) die verder vooronderzoek adviseerde.⁴ Recent dook echter nieuwe informatie op (zie hoger), waaruit we kunnen besluiten dat het archeologisch potentieel van het terrein bijgesteld dient te worden naar een laag potentieel.

³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Dornik I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/219113> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

⁴ Reyns 2023

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

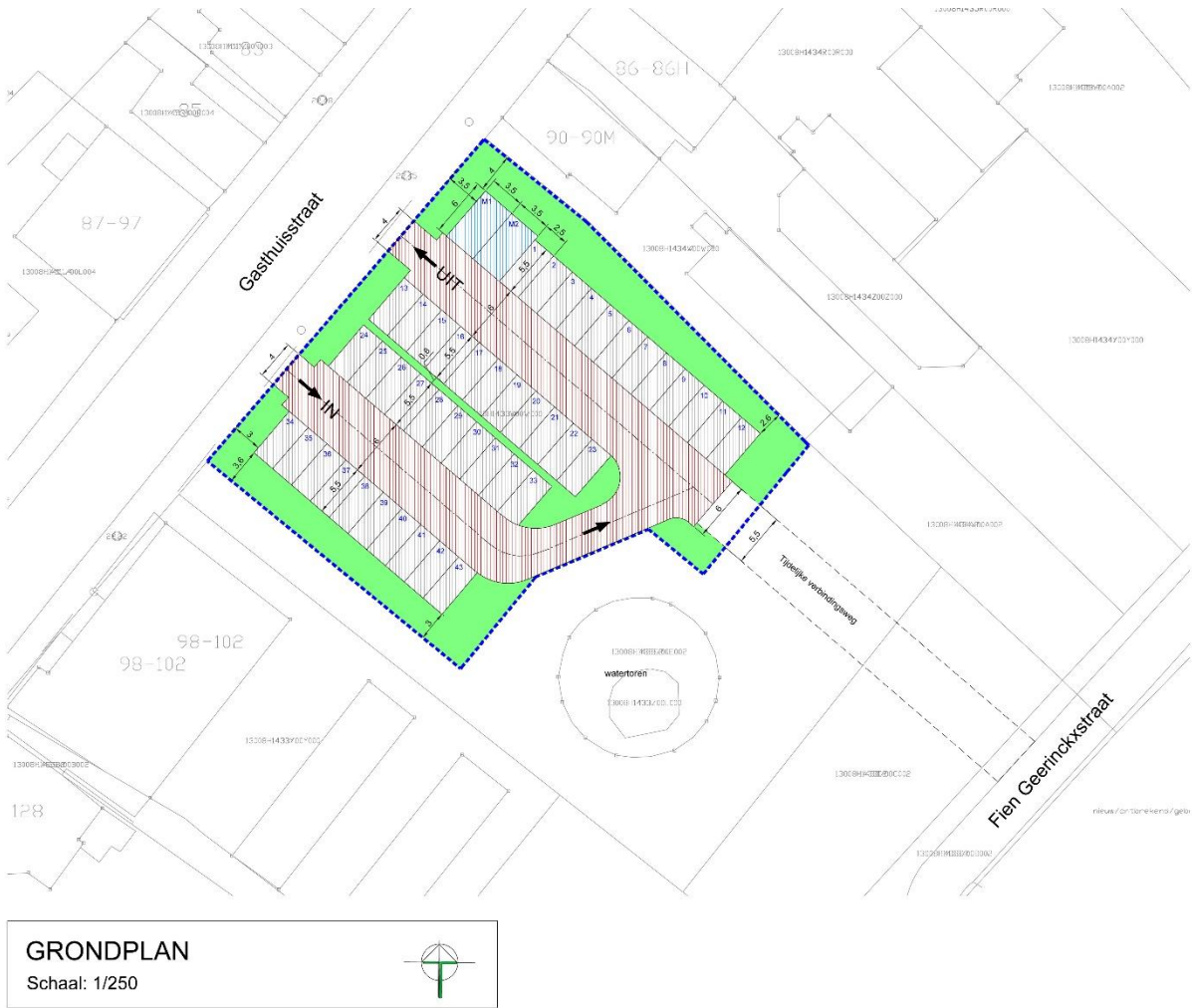
Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Op het terrein wordt een tijdelijke parking aangelegd. Er wordt voorzien in verhardingen voor wegenis en parkeerplaatsen. De aanleg van verhardingen betekent een verstoringsdiepte van ca. 40 cm. Een deel van het onderzoeksgebied is vandaag de dag reeds verhard. Die verharding wordt voorafgaand aan de werken verwijderd. Er worden geen rioleringswerken uitgevoerd en er worden geen bomen gerooid.

Rondom de verhardingen komt een beperkte zone groenaanleg. Die wordt ingezaaid met gras. Dit betekent een verstoringsdiepte van ca. 30 cm. De parking is toegankelijk vanop de Gasthuisstraat, maar er wordt ook een tijdelijke verbindingsweg aangelegd die uitgaat op de Fien Geerinckxstraat.

Er zijn geen reeds bestaande kabels of leidingen bekend binnen het onderzoeksgebied.

Figuur 8: Ontwerplan

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen.be en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is gegeoreferreed geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastrale parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden vier momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

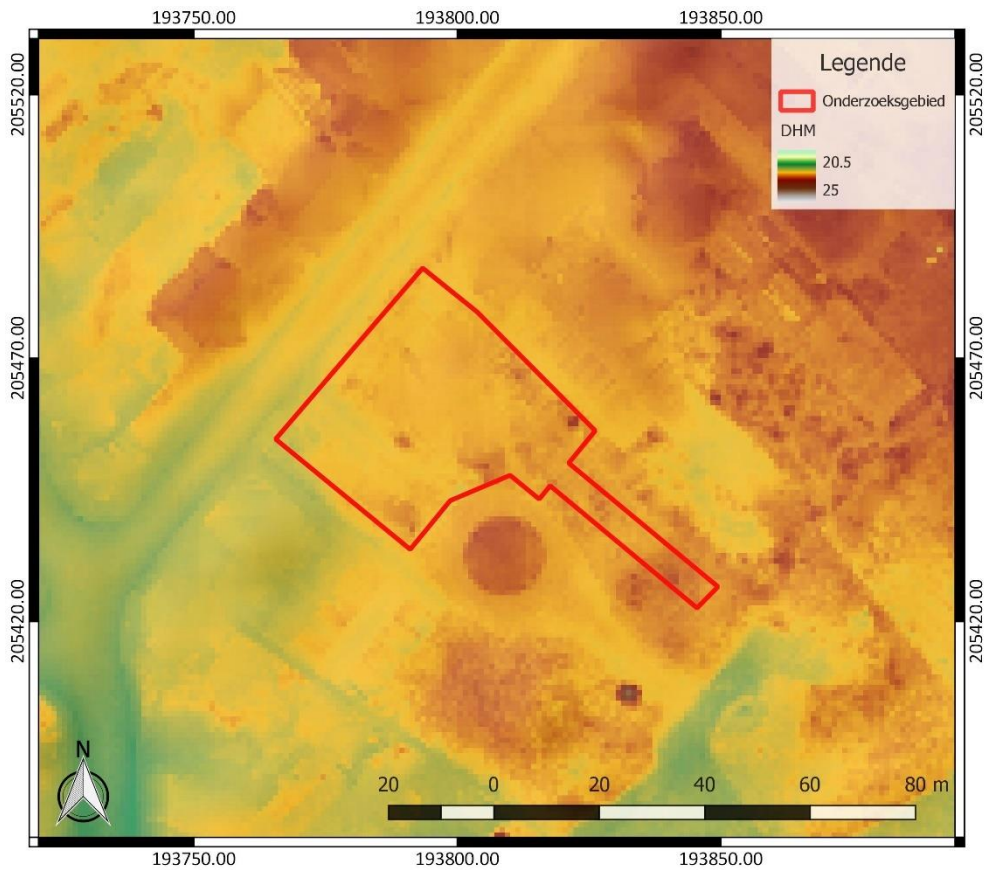
Het onderzoeksgebied is gelegen ten tussen de Gasthuisstraat ten noordwesten en de Fien Geerinckxstraat in het zuidoosten (Figuur 9). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in woongebieden en gebieden voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen. Hydrografisch behoort het tot het Netebekken. Ten oosten van het terrein stroomt de Rijnloop, ten zuiden vinden we de Laarloop en de Molse Nete en ten westen bevindt zich de Werfloop (Figuur 11).

Geomorfologisch behoort Geel tot de depressie van de *Schijns-Nete*. Dit is een laaggelegen gebied waar de topografie zich beneden de 20 m situeert. Het meest laaggelegen deel van de depressie situeert zich in de omgeving van Lier. Hier ligt de hoogte slechts enkele meters boven het huidige zeeniveau. De lage vlakte wordt doorbroken door twee duidelijke en relatief smalle, zuidwest-noordoost gerichte reliëfeenheden: de dekzandruggen van Lichtaart en Geel. De meest uitgesproken rug, die van Lichtaart, sterkt zich uit van het gebied ten noorden van Herentals over Lichtaart tot Kasterlee en is voor een groot deel opgebouwd uit Pliocene sedimenten. Op de rug loopt de hoogte op tot 33 m. De rug van Geel situeert zich zuidelijker en strekt zich uit ten zuiden van Olen, in de richting van Geel. Deze rug is opgebouwd uit de Miocene Formatie van Diest.⁵

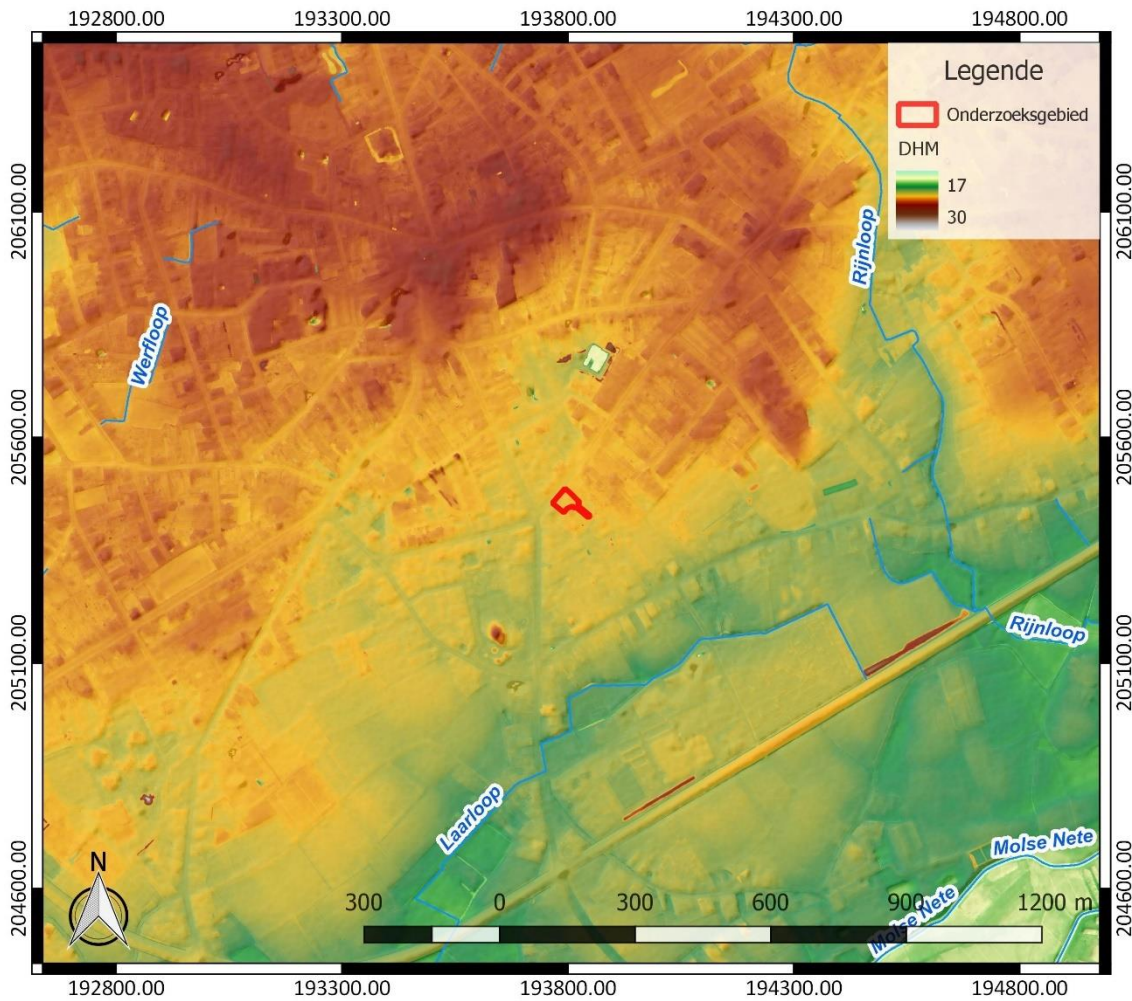
⁵ Goolaerts/Beerten 2006, 2

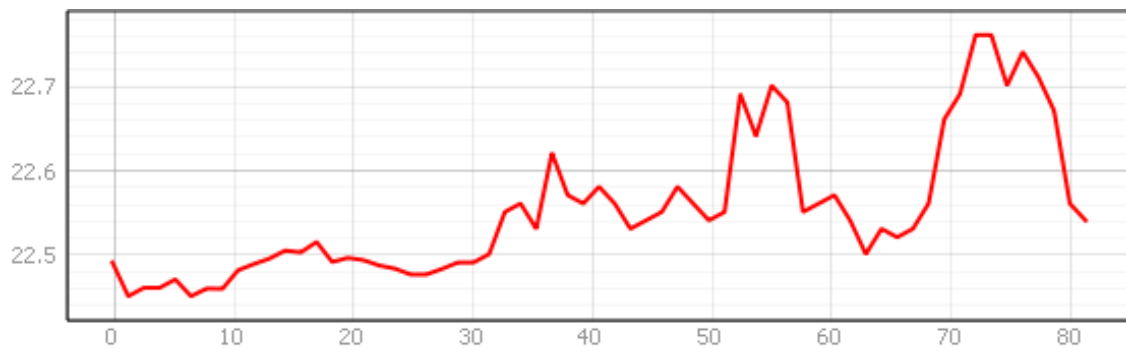
Figuur 9: Luchtfoto van 2022 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 10: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

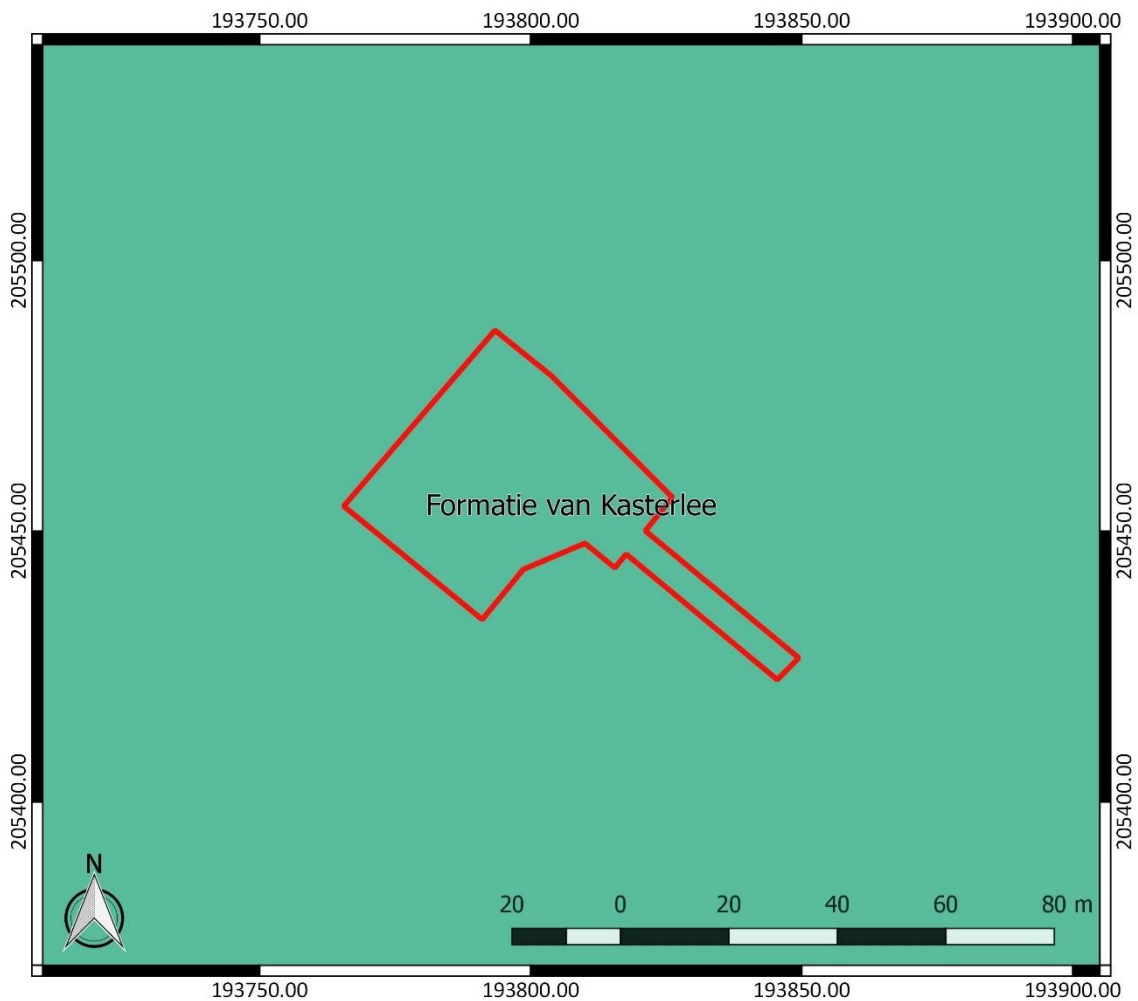

Figuur 11: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied, Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1 m en Hillshade DHM Vlaanderen I, 5 m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 12: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost over het onderzoeksgebied (www.geopunt.be/kaart)

Het terrein situeert zich op de overgang van de lageregelegen gronden aan de Laarloop, de Rijnloop en de Molse Nete naar een hoger gelegen rug in het landschap. Het onderzoeksgebied helt zeer licht af naar het noordwesten toe. Het kent een hoogte die ligt tussen 22,4 en 22,8 m TAW (Figuur 12).

Figuur 13: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond van het onderzoeksgebied (Figuur 13) bestaat uit Formatie van Kasterlee, dat bestaat uit bleekgroen tot bruin fijn zand met paarse klei-horizonten. Het is licht glauconiethoudend en micahoudend met onderaan kleine zwarte silexkeitjes.⁶

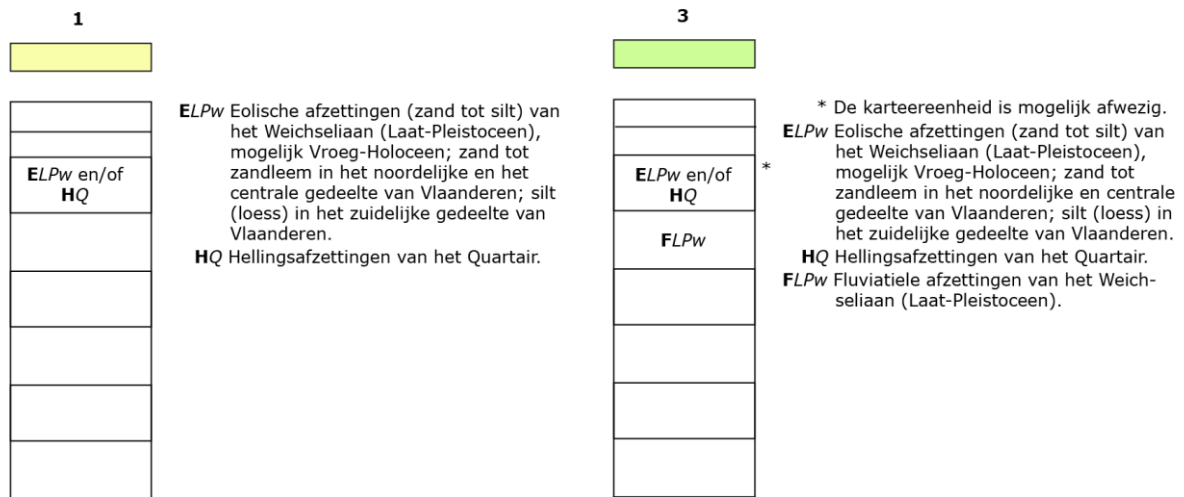
De quartairgeologische kaart (Figuur 14) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk van het Vroeg-Holoceen voorkomen en/of hellingafzettingen van het Quartair.⁷

⁶ www.geopunt.be/kaart

⁷ www.geopunt.be/kaart

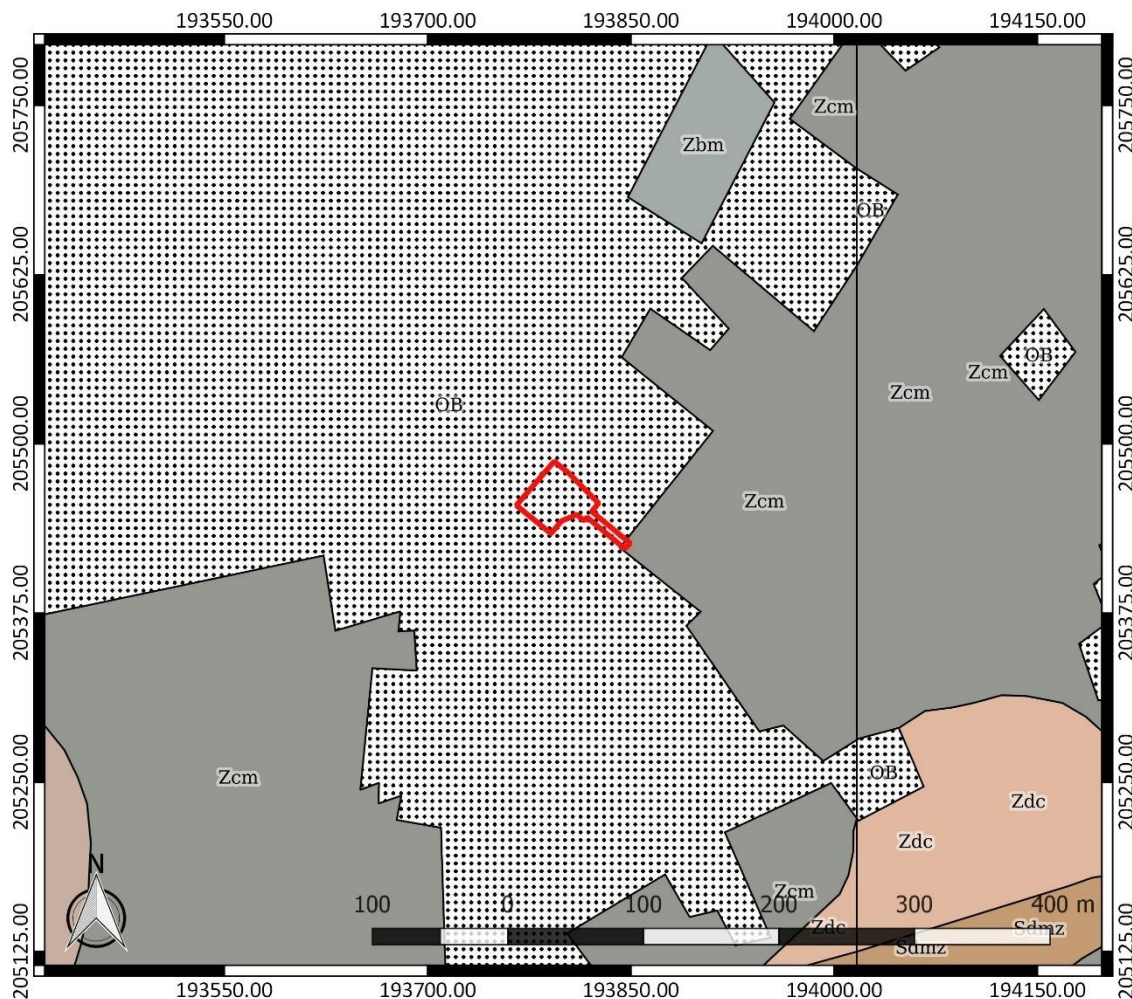

Figuur 14: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 15: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 16) situeert het onderzoeksgebied in een bebouwde zone (OB). Rondom geeft ze overwegend de aanwezigheid van een matig droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zcm) aan. Andere bodems die in de omgeving te zien zijn op de bodemkaart, zijn een matig natte zandbodem met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont (Zdc) en een droge zandbodem met dikke antropogene humus A horizont (Zbm).

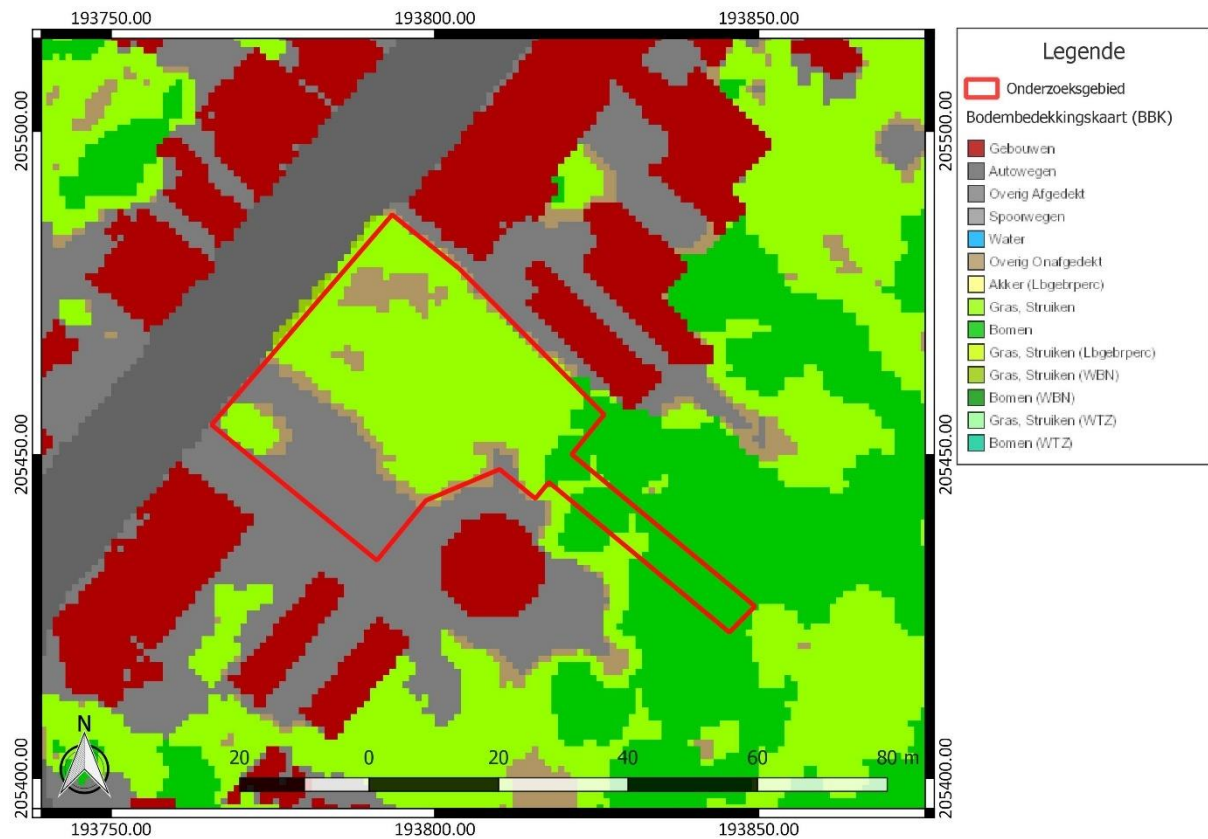

Figuur 16: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De aanwezigheid van een dikke antropogene humus A horizont wijst mogelijk op een goed bewaard bodemarchief. De antropogene horizont is waarschijnlijk een plaggenbodem, het restant van een systeem van bemesting waarbij mest uit de potstal vermengd met plaggen op de akkers werd gebracht. De algemene toepassing van plaggenbemesting in de Antwerpse Kempen is te situeren vanaf het begin van de 13de eeuw en werd toegepast tot aan de industrialisering van de landbouw. De meeste plaggenbodems lijken pas vanaf de 14de of 15de eeuw gevormd. Plaggenbodems kunnen relatief dik zijn en bijgevolg een conserverende werking hebben voor het onderliggende bodemarchief, dat bij ondiepe ingrepen en landbouwvoering niet meer geraakt wordt.⁸

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat verhardingen, bomen, struiken en gras te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras en struiken (Figuur 17). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9).

⁸ Bastiaens/Van Moernick 1994, 83-86; van Doesburg *et al.* 2007, 150

Figuur 17: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

Geel ligt in de Kempense vlakte, op een dekzandrug ten noorden van de samenvloeiing van de Molse Nete en Grote Nete. Het historisch stadscentrum is een afgebakende archeologische zone die de oude kern van de stad, die op een hogere kop ligt ten westen van de Rijnloop en ten oosten van de bron van de Roosbroekenloop en de Poeyelveldloop, omvat. Geel ligt op dit duidelijk hoger, droog gebied (22 tot 24,50 meter TAW), maar toch in de onmiddellijke omgeving van water.⁹

De stad en de omgeving kenden vanaf de middeleeuwen drie grote ontwikkelingsperiodes. Een eerste tussen de 7de en de 9de eeuw, een tweede tussen de 11de en 13de eeuw en een laatste die aanving in het laatste kwart van de 18de eeuw. Deze ontwikkelingen brachten ook evoluties in het landschap teweeg.¹⁰ Tijdens die laatste fase was de wet van 23 maart 1847 de stimulans voor de ontginning van heidegronden. Door de aanwezigheid van het verbindingskanaal Schelde-Maas boden de heidegebieden nieuwe ontginningsmogelijkheden waarbij hooi- en houtwinning de voornaamste activiteiten waren. In de 20ste eeuw werden er moderne boerderijen opgetrokken met als hoofdbezigheid het houden van melkvee. Hetzelfde gebeurde in het veen- en moerasgebied de Zegge. De meest ingrijpende veranderingen vonden plaats in de tweede helft van de 20ste eeuw ten gevolge van nieuwe ontginningen, industrialisatie, toenemende verstedelijking en de uitbreiding van het wegennet.¹¹

⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Historische stadskern van Geel [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/300444> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

¹⁰ De Bont/T'Jonck 1977, 263

¹¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Geel [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14469> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

Op historisch vlak is er weinig over Geel gekend voor de 11de tot 12de eeuw. Daarna behoorde Geel tot 1795 tot de Heerlijkheid of het Land van Geel. Het werd in het tweede kwart van de 13de eeuw verheven tot Vrijheid. Mogelijk werd toen rond een marktplaats en een parochiekerk een nederzetting gesticht die door een straat in verbinding stond met de oudere woonkern rond het bedevaartsoord van St.-Dimpna.¹²

Op sociaaleconomisch gebied waren landbouw en veeteelt van oudsher tot in de 20ste eeuw van groot belang. Daarnaast was Geel altijd een min of meer bloeiend economisch centrum. Tussen het midden van de 14de eeuw tot het midden van de 16de eeuw was er een regionaal commerciële en semi-industriële bedrijvigheid met een bloeiende laken- en linnenindustrie en vier vrije jaarmarkten. Door de oorlogstroebelen van de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), het verval van de textielindustrie in het vierde kwart van de 17de eeuw en de toenemende afzondering van de Kempen bleef in de 18de en 19de eeuw slechts een aantal ambachtelijke bedrijven bestaan en daalde het handelsverkeer. Het Schelde-Maaskanaal (1844), de aanleg van enkele steenwegen tussen 1839 en 1845 en de spoorlijn Antwerpen-Gladbach (1875-1878) haalden Geel en de Kempen stilaan uit de economische isolatie. De ontplooiing van het gebied werd verdergezet met het graven van het Albertkanaal (1930-1939), de aanleg van de Boudewijnsnelweg (1964) en de vestiging van moderne industrieparken.¹³

Geel kent vooral bekendheid door de verzorging van geesteszieken. Volgens de legende werd de Ierse koningsdochter Dimpna in 600 door haar waanzinnige vader in Geel vermoord en werd ze begraven in de Sint-Maartenskapel. Dit groeide uit tot befaamd bedevaartsoord toegewijd aan Sint-Dimpna omwille van de vele "miraculeuze" genezingen. Eerst concentreerde de hagio-therapeutische verzorging van geesteszieke pelgrims zich in en rond de kerk. Hieruit ontstond in de loop van de 15de eeuw de thuis- of gezinsverpleging waarbij de zieken zo veel mogelijk deelnamen aan het normale familiegebeuren. Tijdens de 18de eeuw verdween geleidelijk aan de band met de heiligenverering en de hagio-therapeutische behandeling in de Sint-Dimpnakerk en werden de zieken zonder godsdienstig ritueel rechtstreeks bij particulieren ondergebracht. Patiënten uit goeude families, die zelf voor het onderhoud van hun verwant instonden, verbleven doorgaans in het centrum. Van de onbemiddelde zieken werden de kosten betaald door vertegenwoordigers van hun woonplaats, ze werden ondergebracht op landbouwbedrijven buiten het centrum. De meest gevaarlijke en marginale patiënten werden zo ver mogelijk van het centrum geplaatst, zoals in de gehuchten Ten Aard en Winkelomheide. De ziekenzorg werd in 1836 overgenomen door de gemeente Geel, later door de staat met de Krankzinnigenwet van 1850 en met het Bijzonder Reglement voor Geel van 1851 dat voorzorg in de oprichting van de Rijkskolonie voor gezinsverpleging die het hele Geelse grondgebied omvat. De kostgangers waren van economisch belang voor Geel als goedkope werkkrachten voor de landbouw en de industrie.¹⁴

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 18). Het bevindt zich ten zuidoosten van het historische centrum van Geel. Bebouwing in de omgeving is schaars. Ten noordwesten zien we reeds de historische voorloper van de Gasthuisstraat. Bebouwing in de omgeving is nog erg schaars.

¹² Erynck/Strydonck/Vandenbruaene 2006, 101-102

¹³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Geel [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14469> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

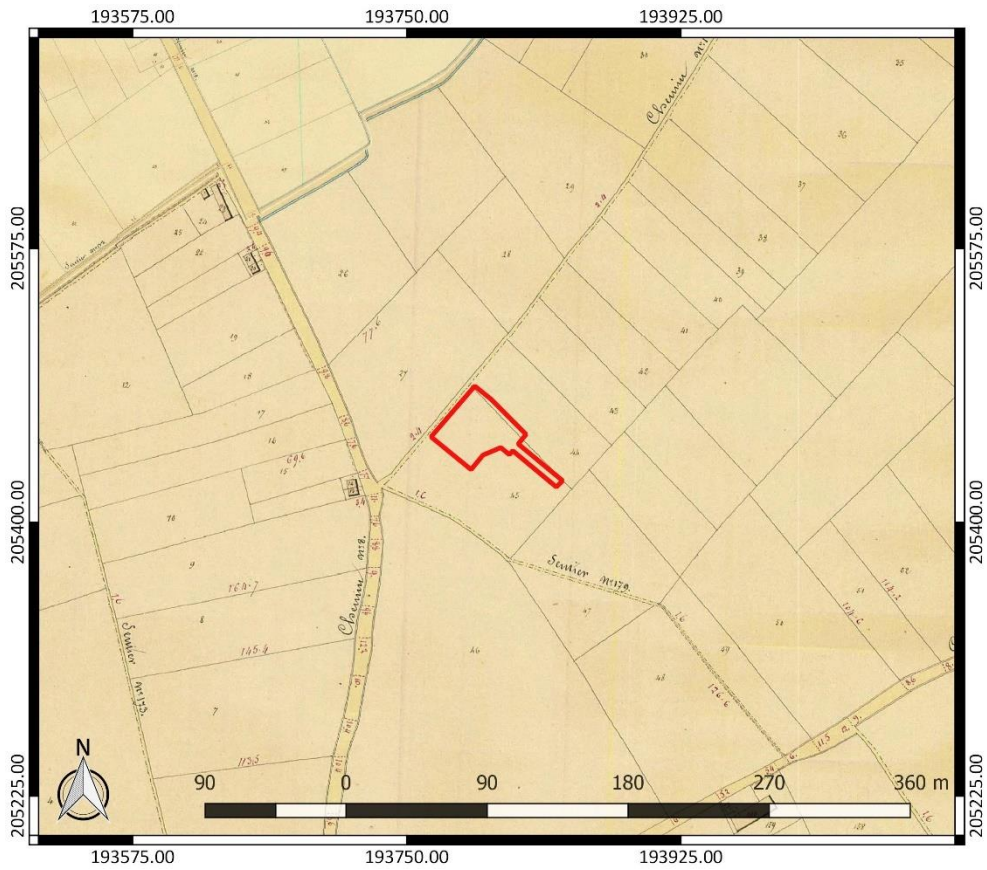
¹⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Geel [online], <https://id.erfgoed.net/themas/14469> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

Figuur 18: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het terrein nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 19). De Vandermaelenkaart (1846-1854) geeft een gelijkaardig beeld als de Atlas der Buurtwegen weer, maar door een fout bij het georefereren van de kaart wordt het onderzoeksgebied nu ten noorden van de voorloper van de huidige Gasthuisstraat weergegeven. In werkelijkheid ligt het terrein er ten zuidoosten van en sluit het er op aan.

Een luchtfoto uit 1971 (Figuur 21) is moeilijk te interpreteren omwille van de beperkte resolutie van de foto, maar we lijken in het westen van het terrein verharding te zien en in het noordoosten bebouwing. Het zuidoosten lijkt ingenomen door gras. De bebouwing in de omgeving is enorm toegenomen en net ten zuiden van het onderzoeksgebied werd een watertoren opgetrokken. Een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 22) geeft een gelijkaardig beeld weer. De bebouwing is te zien tot op een luchtfoto uit 2015. Daarna is de bebouwing verdwenen. Ze is gesloopt en vervangen door een grindverharding. Dit is het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 9).

Figuur 19: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 20: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

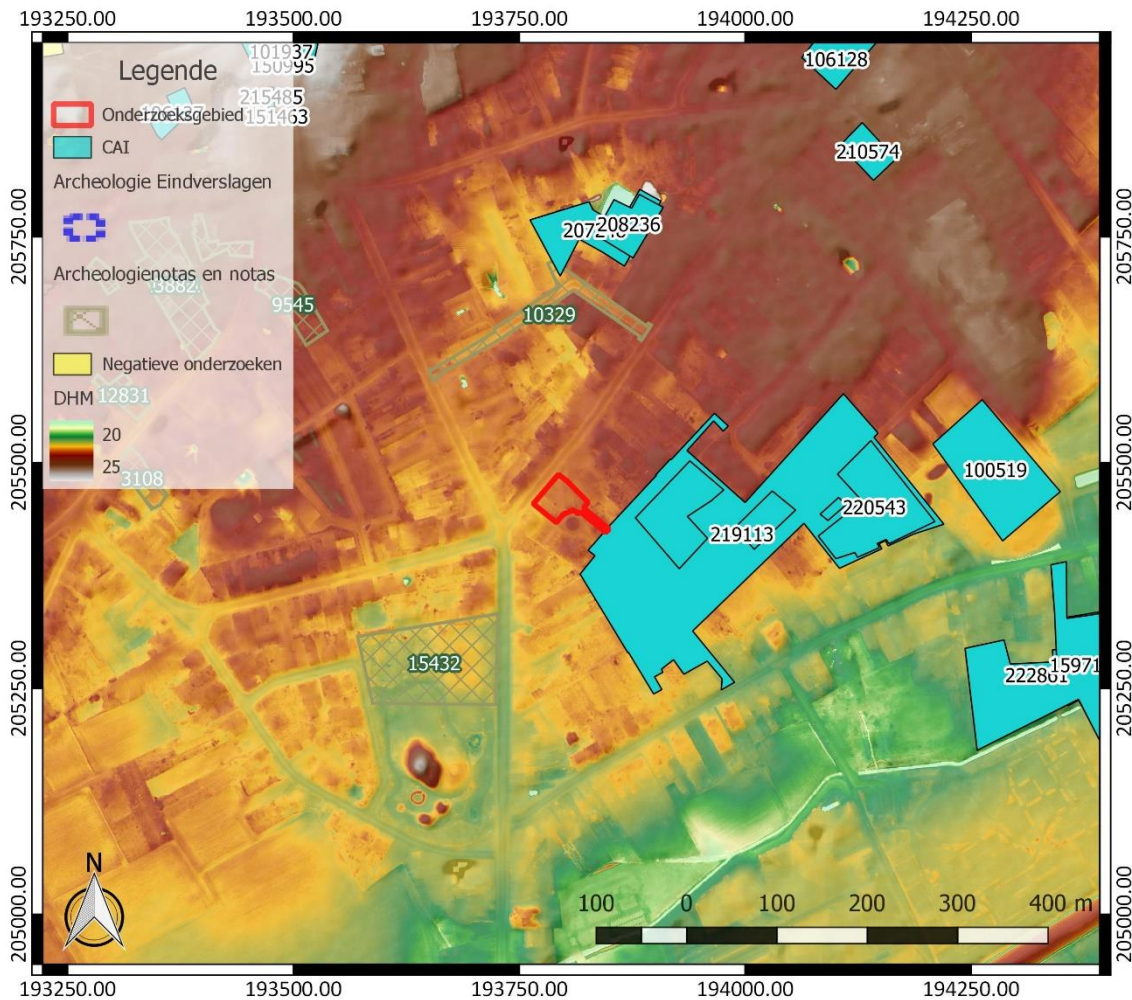
Figuur 21: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 22: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 23). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Figuur 23: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroerenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m en Hillshade DTM 5 m

Net ter hoogte van het zuidoosten van het onderzoeksgebied overlapt het met een CAI-locatie. Hier zijn bij een archeologisch vooronderzoek kuilen en paalsporen uit de metaaltijden gevonden en verder ook nog paalkuilen, kuilen en greppels uit de late middeleeuwen.¹⁵ Dit gaf aanleiding voor het afbakenen van enkele zones voor verder onderzoek aan de hand van een opgraving. Bij die opgraving kwamen een grafkuil en bijgift – een gave klokbeker - uit het laatneolithicum aan het licht. Een kuil met een grote pot lijkt een doelbewuste deponering uit de late bronstijd. Uit de midden-ijzertijd dateren paalsporen en kuilen. Het gaat om de resten van een nederzetting. Tot slot waren nog enkele sporen zoals perceelsgreppels en zandwinningskuilen uit de late middeleeuwen aanwezig.¹⁶

¹⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Dornik I [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/219113> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

¹⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Dornik II [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/220543> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

Verder naar het oosten toe zijn enkele vier- tot zespalige constructies, twee waterputten en een kuil gevonden die in de late bronstijd tot vroege ijzertijd gedateerd worden (CAI ID 100519). Verder bleken de resten van een bootvormig huis en twee waterputten aanwezig, die gedateerd worden van de 10de tot de 12de eeuw. Enkele sporen bevatten vondstmateriaal dat in het laatneolithicum tot de vroege bronstijd gedateerd wordt.¹⁷

Ten zuiden hiervan zijn bij archeologisch vooronderzoek opnieuw relevante archeologische resten aangetroffen die aanleiding gaven tot de uitvoering van een opgraving (CAI ID 222861).¹⁸ De oudste structuur is die van een mogelijke plattegrond uit de midden-bronstijd. Talrijke begravingstructuur zoals kringgreppels, langbedden en urnengraven werden eveneens aangetroffen. Ze dateren uit de late bronstijd tot vroege ijzertijd. De opgraving leverde verder nog de resten van acht huisplattegronden, bijgebouwen, greppels, waterputten en afvalkuilen op (CAI ID 159713). Het gaat om de resten van een nederzetting die mogelijk te dateren is op de overgang van de vroege naar de midden-ijzertijd. Verschillende woonstalhuizen, waterputten en een greppel worden in de midden-Romeinse tijd gedateerd. Enkele kuilen dateren eveneens uit de midden-Romeinse tijd en mogen misschien als graf geïnterpreteerd worden. Uit de Karolingische periode – of mogelijk de laat-Merovingische periode - dateren ook nog eens twee grote gebouwen, twee kleinere gebouwen en vijf waterputten. Tien andere gebouwplattegronden, enkele greppels en grachten, bijgebouwen, waterputten en afvalkuilen worden op de overgang van de vroege naar de volle middeleeuwen gedateerd.¹⁹

Bij archeologisch vooronderzoek ten noorden van het onderzoeksgebied werden opnieuw relevante archeologische resten gevonden (CAI ID 207248).²⁰ De opgraving bracht een deel van een woonerf aan het licht dat vermoedelijk in de vroege ijzertijd gedateerd wordt (CAI ID 208236). Twee greppels suggereren mogelijk de aanwezigheid van een weg, maar karrensporen werden niet vastgesteld. Enkele andere sporen zijn jonger en worden in de nieuwe tijd gedateerd.²¹ Ten oosten hiervan, ter hoogte van CAI ID 210574, zijn drie paalkuilen gevonden die in de metaaltijden gedateerd worden.²² Ter hoogte van CAI ID 106128 bevond zich in de 16de eeuw een schuur in hout en leembouw. Uit de 17de eeuw werd een inhumatiegraf gevonden. Mogelijk staat het in verband met de slag van Geel uit 1658. Paarden en mensen werden daarbij samen begraven in 1 kuil.²³

Ten noordwesten van het onderzoeksgebied zijn nog verschillende gekende archeologische waarden aanwezig. Ze houden verband met de historische kern van Geel. Omdat het onderzoeksgebied zelf buiten de historische kern gesitueerd is, zijn deze gekende archeologische waarden iets minder relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te kunnen schatten. We beperken ons daarom tot de bespreking van de voornaamste CAI-locatie en dat is die van de St-Amandskerk (CAI ID

¹⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: S.A.V. Sint-Dimpna [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/100519> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

¹⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Eikevelden Fase 1 t.e.m. 4 [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/222861> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

¹⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Eikevelden I (fase 1-3) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/159713> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

²⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Kollegestraat 15 (Aloysiuscollege) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/207248> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

²¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Kollegestraat 15 (vervolgonderzoek) [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/208236> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

²² Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Gasthuisstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/210574> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

²³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: Gasthuisschuur [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/106128> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

101937). Bij onderzoek ter hoogte van de kerk zijn resten van middeleeuwse begravingen gevonden.²⁴

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht. Archeologienota's of nota's van terreinen in de omgeving die geen relevante aanvulling op de reeds besproken CAI-locaties geven, lichten we daarom hier niet afzonderlijk toe.

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Uit het uitgevoerde bureauonderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied oorspronkelijk een hoog archeologisch potentieel kende. Gekende archeologische waarden in de omgeving zijn talrijk. Quasi elke periode uit het verleden is sterk vertegenwoordigd. Er is sprake van resten uit het laatneolithicum, de metaaltijden, de Romeinse tijd, de middeleeuwen en de nieuwe tijd. Het gaat zowel om resten van bewoning als om resten van begraving.

Het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied wordt onderstreept door de gunstige landschappelijke ligging. Het bevindt zich meer bepaald op de overgang van de vallei van de Laarloop, de Rijnloop en de Molse Nete naar een hoger gelegen rug in het landschap. In de omgeving bevinden zich verschillende waterlopen, maar de afstand van het terrein tot die waterlopen lijkt wel te groot om steentijd artefactensites te verwachten. De aanwezigheid daarvan blijkt ook niet uit de reeds gekende archeologische waarden in de omgeving, waardoor we het potentieel op het aantreffen van een goede bewaarde steentijd artefactensite eerder laag inschatten.

Naar de bewaringstoestand van het bodemarchief kunnen we echter besluiten dat die zeer slecht is. Historische kaarten tonen ons dat het terrein in de 18de eeuw in gebruik was als akkerland. In de 20ste eeuw zien we bebouwing en verharding verschijnen op het terrein. De bebouwing werd in 2015 gesloopt en daarbij werd het terrein sterk vergraven. Foto's van tijdens de werken tonen dit duidelijk aan. Dit betekent dat we kunnen besluiten dat het terrein oorspronkelijk archeologisch potentieel gekend heeft, maar door de sloopwerken uit 2015 is het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied nu quasi volledig verstoord. In een strook waar de sloopwerken niet plaatsvonden, bevinden zich de hoofd-voedingsleiding van de achterliggende watertoren en een overloopleiding naar de riolering.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De voornaamste werken omvatten de aanleg van een nieuwe, tijdelijke parking. De meeste bodemingrepen beperken zich tot een verstoringsdiepte van ca. 40 cm. Door de sloopwerken in het verleden blijkt het bodemarchief dermate verstoord dat de bijkomende negatieve impact die uitgaat van de geplande werken op het bodemarchief verwaarloosbaar is.

²⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2023: St-Amandskerk [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/101937> (geraadpleegd op 17 mei 2023).

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Het bureauonderzoek toont aan dat het onderzoeksgebied oorspronkelijk archeologisch potentieel kende. Er was sprake van een hoge verwachting naar de aanwezigheid van relevante archeologische resten op basis van talrijke reeds gekende archeologische waarden in de omgeving. Er was vooral een verwachting naar resten uit het laatneolithicum, de metaaltijden, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Bij sloopwerken die in 2015 plaatsvonden op het terrein werd het bodemarchief binnen het onderzoeksgebied echter nagenoeg volledig verstoord, op een zone na waar dan weer de watertoevoer en een overloop van de achterliggende watertoren aanwezig zijn. De impact van de geplande werken op de bodem is ook erg beperkt in diepte, tot slechts ca. 40 cm. Alles samen doet ons dit besluiten dat het potentieel op kennisvermeerdering in geval van verder onderzoek te beperkt is om de kosten van dit bijkomend onderzoek te verantwoorden. We verwachten dat bij verder vooronderzoek enkel verstoringen vastgesteld zullen worden.

3 Samenvatting

Naar aanleiding van plannen voor de inrichting van een tijdelijke parking binnen het onderzoeksgebied, diende een archeologienota opgesteld te worden. Uit het uitgevoerde bureauonderzoek blijkt dat het onderzoeksgebied oorspronkelijk een hoog archeologisch potentieel kende. Dit wordt duidelijk door de vele reeds gekende archeologische waarden in de omgeving. Op basis van de landschappelijke ligging van het onderzoeksgebied en het ontbreken van reeds gekende steentijd artefactensites in de omgeving schatten we het potentieel op de aanwezigheid van een goed bewaarde steentijd artefactensite slechts laag. Voor de periode van het laatneolithicum tot en met de middeleeuwen was er een hoge verwachting. Bij sloopwerken op het terrein in 2015 werd het bodemarchief echter grondig verstoord. Verder stellen we vast dat de geplande bodemingrepen op het terrein slechts een bijkomende verstoring op een beperkte diepte zullen betekenen. We verwachten dan ook dat in geval van verder vooronderzoek op het terrein, enkel verstoringen vastgesteld zullen worden. We kunnen dan ook besluiten dat het potentieel op kennisvermeerdering slechts laag is en dat in het kader van de geplande werken op het terrein geen bijkomende archeologische maatregelen meer nodig zijn.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bastiaens, J./J.M. Van Moernick, 1994: Bodemsporen van beddenbouw in het zuidelijk deel van het pluggenlandbouwareaal: getuigen van 17de-eeuwse landbouwintensivering in de Belgische provincies Antwerpen en Limburg en de Nederlandse provincie Noord-Brabant, *Historisch Geografisch Tijdschrift* 12.3, 81-90.

De Bont, M./G. T'Jonck, 1977: Landschaps- en nederzettingsgeschiedenis, in: M. De Bont/W. DeSmet/J. Dupre/R. Heylen/P. Jans/F. Kuypers/A. Pals-Ghoos/G. T'Jonck/L. Van Aelten/W. VanBroeckhoven, *Geel van gisteren tot morgen*, Mol-Geel, 237-264.

Ervynck, A./M. Van Strydonck/M. Vandenbruaene, 2006: Dimpna, Gerebernus, en de oorsprong van de Geelse gezinsverpleging, in: M. Van Strydonck/A. Ervynck/M. Vandenbruaene/M. Boudin (eds.), *Relieken. Echt of vals?*, Leuven, 101-110.

Goolaerts, S./K. Beerten, 2006: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 16 Lier*, Leuven.

Reyns, N., 2023: *Archeologienota Geel – Gasthuisstraat*, Bornem (Rapporten All-Archeo bv 1732).

Van Doesburg, J./M. De Boer/J.H.C. Deeben, 2007: *Essen in zicht. Essen en plaggendekken in Nederland. Onderzoek en beleid*, Amersfoort (Nederlandse archeologische rapporten 34).

4.2 Websites

Cartesius (2023)
<https://www.cartesius.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2023)
<https://dov.vlaanderen.be/>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2023)
<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2023)
<https://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2023)
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2023)
<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

